

Het Renkums Beekdal: rechten voor de natuur?

Patricia Wagenmakers en Taric Schrader

Aanleiding

Het Renkums Beekdal is een uitgestrekt natuurgebied in de gemeenten Ede, Renkum en Wageningen en maakt deel uit van het Natura 2000 netwerk. Globaal ligt het gebied tussen de stuwwallen van Wageningen naar Lunteren, de stuwwal van de Boersberg in Renkum en de Posbank bij Arnhem, beter bekend als het Renkums en Heelsums Beekdal of (internationaal) de Sandr van Wolfheze. Het gebied is rijk aan natuur en trekt veel bezoekers, jong en oud. De Stichting Renkums Beekdal (SRB) heeft het initiatief genomen om voor dit gebied samen met bewoners en bezoekers (burgerparticipatie) een gebiedsvisie en een uitvoeringsprogramma te ontwikkelen die de gemeenten kunnen gebruiken als bouwstenen voor hun beleid. SRB is daarmee een serieuze gesprekspartner geworden voor de beleidsmakers. Maar we denken dat er meer mogelijk is om het Beekdal veilig te stellen voor de toekomst.

Rechten voor de natuur: ervaringen elders

Eeuwenlang heeft de mens de natuur gebruikt voor eigen doelen. Het is nog maar een paar decennia geleden dat er in Nederland wetgeving kwam voor de bescherming van milieu en (nog later) natuur. Helaas heeft dat niet altijd geleid tot de gewenste resultaten. Biodiversiteit staat zwaar onder druk. Wereldwijd wordt zelfs gesproken van ecocide. Maar de laatste tijd krijgt de natuur op steeds meer plekken in de wereld een stem. Een paar voorbeelden. In 2008 zijn in Ecuador de rechten van de natuur opgenomen in de Grondwet. Daarin is geregeld dat de natuur recht heeft op integraal respect voor alles wat te maken heeft met haar voortbestaan, nu en in de toekomst. Voor de inheemse volkeren is dit een belangrijk recht. Niet alleen zijn ze afhankelijk van de natuur voor hun levensonderhoud, ook zijn zij spiritueel verbonden met de natuur. Iets vergelijkbaars is in Nieuw-Zeeland gebeurd toen in 2017 de

Whanganui Rivier erkend werd als rechtspersoon en bovendien als een spirituele entiteit. Een groep voogden representeert de rivier. Belangrijker nog dan de rechtspositie was de langzaam verschuivende aandacht voor de stem van de natuur. Voor de Maori's was het altijd al logisch dat mensen geen eigenaar kunnen zijn van een rivier of berg of natuurgebied. Mensen zijn immers afhankelijk van de natuur en dienen haar intrinsieke waarde te respecteren. Met de verklaring van rechten van de natuur voor de Whanganui Rivier kreeg de rivier ook juridische bescherming. Maar juist sinds de rivier een rechtspersoon werd, zijn er geen rechtszaken meer geweest, mede doordat haar vertegenwoordigers worden meegenomen in beslissingen. Een Europees voorbeeld is Spanje, waar de Mar Menor, een zoutwaterlagune aan de Middellandse Zee, na jarenlange vervuiling een rechtspersoon is geworden. De bewoners hebben met succes nu de bescherming van de waterkwaliteit afgedwongen.

Initiatieven om de natuur rechten te geven breiden zich internationaal snel uit. Ook in Nederland groeit de aandacht. Zo laat de gemeente Eijsden-Margraten uitzoeken op welke manier de natuur in hun gebied een rechtspersoon kan worden, en doet de stichting Maas in de Wet hetzelfde voor het stroomgebied van de Maas. De Maas 'vraagt' het recht om te stromen, vrij van verontreiniging, het recht op herstel en het op een natuurlijke wijze ontwikkelen, in het kort: het recht op leven. De Waddenzee maakt een vergelijkbaar proces door. De minister van LNV is van mening dat een rechtspersoon niets zou toevoegen aan de bestaande bescherming door wet- en regelgeving. Helaas, want de Waddenzee staat ondanks de bestaande wet- en regelgeving zo zwaar onder druk dat het zelfs de Unesco status als werelderfgoed kan verliezen. Rechten voor de Natuur biedt wel degelijk meer en andere opties om de natuur

te beschermen dan bestaande wet- en regelgeving. Vooral omdat het nu toegestaan is om belangen af te wegen. Dat gebeurt dan vaak ten gunste van economie en ten nadele van natuur. Onderzoek moet uitwijzen hoe de rechten van de natuur verankerd kunnen worden in de Nederlandse (dan wel internationale) wetten en regels. Daarvoor zet de stichting Rechten van de Natuur zich in. Zie <https://www.rechtenvandenatuur.org/>.

Waarom zou het Renkums Beekdal een rechtspersoon moeten worden?

In Nederland erkent ook de nieuwe Omgevingswet de intrinsieke waarde van de natuur. De wet is gericht op bescherming, maar ook op doelmatig beheer en gebruik van de natuur voor maatschappelijke functies. In de praktijk spelen economische belangen een zware rol en verliest de natuur het vaak van de huidige rechtspersonen, zelfs in de Waddenzee. De afweging van economische en ecologische belangen kan volgens ons veel zorgvuldiger, eerlijker en rechtvaardiger. Erkenning van de rechten van de natuur zou reden moeten zijn om andere activiteiten tegen te houden, voor onbestemde duur. Daarbij denken we ook aan toekomstige generaties.

Wat willen we bereiken?

Door het consequent en vroegtijdig luisteren naar de stem van de natuur verwachten we dat op den duur het belang van de natuur niet meer overstemd wordt door primair menselijke belangen en het geloof in maakbaarheid dan wel verplaatsbaarheid van de natuur. Met andere woorden, respect voor de natuur wordt een grondhouding.

Kansen

Als de stem van de natuur wordt gehoord in een vroeg stadium van de ontwikkeling van een gebied, hoeven er minder rechtszaken gevoerd te worden. Immers, dan zijn haar rechten vastgelegd en worden ze niet overtreden. Als bewoners en bezoekers het gebied gebruiken en respecteren, kan de natuur zich herstellen, en krijgt het de kans om weer een robuust systeem te worden. Als

het waterbeheer goed geregeld wordt, betekent dat leven voor het Beekdal. Mensen kunnen van de natuur in het Beekdal genieten, ook de toekomstige generaties. Het Beekdal staat niet op zichzelf: het is verbonden met de rest van de Veluwe en een poort naar de uiterwaarden.

Bedreigingen

Economische belangen spelen in Nederland altijd een grote, vaak doorslaggevende rol. In dit gebied zijn dat primair de belangen van Parenco, voor wie grondwater goedkoper is dan het zuiveren van Rijnwater. Parenco is ook een stikstof-uitstoter. Het is algemeen bekend dat de natuur verzwakt door een overmaat aan stikstof (verzuring, vermesting). Het verstoort de natuurlijke relatie tussen bijvoorbeeld schimmels (mycorrhiza) en bomen, waardoor bomen kwetsbaarder worden voor ziekten. Extra kwetsbaar als dat ook gepaard gaat met extreme weerperioden (droogte) die het veranderend klimaat met zich meebrengt. Daarnaast groeit de recreatieve sector. De druk van recreanten (wandelaars, fietsers, paarden, honden) is sowieso al een gevolg van de groei van de bevolking in deze regio, maar de coronatijd heeft ook uitgewezen hoeveel mensen behoefte hebben aan natuur. Voor het Beekdal is massarecreatie niet goed. Amfibieën, reptielen en andere fauna hebben niet alleen schoon water, maar ook rust en ruimte nodig om zich te ontwikkelen. Dat geldt ook voor vogels en zoogdieren. Ze verdwijnen bij een te intensief gebruik van het gebied, als eerste de soorten die afhankelijk zijn van de bijzondere omstandigheden in het Beekdal (de specialisten). Uiteindelijk wordt het ook voor mensen minder aantrekkelijk. Een drooggevallen Beekdal met niet meer natuurverrassingen dan een park is een arm Beekdal. Daarom is het van het grootste belang om de natuurwaarden te behouden en is het idee van Rechten voor de Natuur een essentiële toevoeging aan de bestaande beschermingsinstrumenten.